

hogy a két, nyelvtipológiai és eredet szempontjából is eltérő nyelvben ugyanazokat a lemmákat hívja-e elő mentális lexikonjából a magyar anyanyelvű, illetve a szerb nyelvű beszélő. A tanulmány írója annak is utánajár, vajon kimutatható-e eltérés a különböző anyanyelvűek gondolkodásmódjában. Elemzését a fiúk és lányok teljesítményét összehasonlító szempontok mentén végzi, ám olyan eredményre is jut, ahol nem a gender sajátosságok az elsődlegesek. A reáliák használatában a nyelvközösségé a főszerep, a magyar anyanyelvű adatközlők lényegesen több reáliát hívnak elő mentális szótárukból, mint szerb anyanyelvű társaik.

Két társadalom toleranciaszintjének különbségeit tárja fel Kovács Renáta *Az androgünitás jellemzése az egyiptomi és a magyar társadalomban* című írásában (145). Empirikus kutatásával arra keresi a választ, miben különböznek a közel-keleti iszlám és az európai kultúrához tartozó fiatalok a két nem jegyeit egyaránt magukon viselő – androgün – személyek megítélésében. A kutatás arra az eredményre jutott, hogy az európai megkérdezettek változatosabb véleményt alkotnak, jóval árnyaltabban, toleránsabban írják le fotók alapján a személyeket, mint az egyiptomi válaszolók. Érdekes jelenség, hogy az egyiptomi megkérdezettek a bizonytalan neműeknél szinte minden esetben nőnek sorolják be a fotón látható személyt, majd maskulin tulajdonságokkal ruházzák fel. Látható az eredményekben, hogy az európai válaszadók elfogadóbbak az androgün személyekkel kapcsolatban. Míg az egyiptomiaknál teljes az elutasítás, addig az európai adatközlők egyenlő arányban adnak hátrító és kedvező visszajelzést az adott személyekről. A kötet érdekes eredményeket ismertet a női-férfi nyelvhasználattal kapcsolatban. Nemcsak a nyelvészet területén jártas olvasóknak lehet hasznos, hanem a laikus közönség számára is számos tanulságos információval szolgál a mindennapi nyelvhasználatról.

Folmeg Márta

Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.)

Nyelv és kép

Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 176.

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2015. 334 p.
ISBN: 978 963 409 022 9

Az ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke és a Kodolányi János Főiskola által szervezett Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia tematikájában 2013-ban a *nyelv* és a *kép* kapcsolata volt a meghatározó. A konferenciasorozathoz kapcsolódó tizennegyedik tanulmánykötet, a *Nyelv és kép* a konferencián elhangzott előadások és az azt követő viták eredménye.

A kötet tanulmányai nyelv és kép kapcsolatát vizsgálják alkalmazott nyelvtudományi módszerekkel. Az írások többek között a nyelvoktatás, a nyelvészeti pragmatika, a kommunikációelmélet és a fordítástudomány szempontjából járják körül a témát. Két fő csapás látszik kirajzolódni a tanulmányok olvasása közben. Egyrészt világossá válik, hogy diakrón szempontból a kép a szöveghez képest sok tekintetben reneszánszát éli, másrészt a képi és a nyelvi jel összefüggései kapcsán elmélyül a nyelvi jel önkényessége körül folyó vita.

A mindennapok során egyre gyakrabban hallunk az internet adta képi információáradatról, illetve ezzel párhuzamosan aggódva figyeljük a fiatal generáció, a diákok – állítólag – romló szövegértési, fogalmazási képességeit. A W. J. T. Mitchell által bevezetett képi fordulat fogalmával a *Nyelv és kép* kötet több tanulmánya is foglalkozik (Gálosi Adrienne: *Ut pictura poesis* [50–56], Takács Izabella: *Vizuális eszközök a szerbiai sajtóban a propagandagépezet szolgálatában* [292–295], Kovács Máté: *Nyelvi és vizuális kommunikáció egyetemi weblapokon* [120–128], Mózes Dorottya: *Bimedialis narratíva W.G. Sebald Austerlitz című regényében* [163–168]. A Mitchell által eredetileg képzőművészeti és filozófiatörténeti szempontból tárgyalt képi fordulat megtöri a logosz, a

szó uralmának linearitását, kép és szöveg integrációjával lehetővé válik a multimediális kultúra újrafelfedezése. Azért beszélhetünk újrafelfedezésről, mert az írásbeliség előtti korra is a multimédia logikája, a multimédia kódolási és dekódolási mechanizmusai voltak jellemzők (Nagy Péter: 175). Az internet gyors elterjedésével is magyarázható képi fordulat és a szöveg visszaszorulása miatti aggályaink talán a keresztény értékrendből is fakadnak, ahol a szó (logosz) a domináns, a kép pedig alsóbbrendű, hiszen nem képes – legalábbis Szent Ágoston szerint – elvont szellemi tartalmakat megjeleníteni (Gálosi Adrienne: 52). A szöveg megértéséhez szükséges lineáris dekódolási folyamat (az olvasás, illetve a beszéd hallgatása) azonban napjaink felgyorsult világában egyes médiumok (például az óriásplakátok) esetén kevésbé hatékony (Schirm Anita: *Képi és nyelvi alakzatok az óriásplakátokon*, 232–240). Az óriásplakátokat ugyanis általában gyalogosan vagy járművel közlekedve rövid időre látjuk meg, így a kutatások szerint az átlagos megfigyelési időtartam miatt a szavak száma legfeljebb hét, a plakáton szereplő grafikai elemek száma pedig legfeljebb kettő lehet. A képi üzenet térhódítását bizonyítja az elektronikus levelezésben használt emotikonok elterjedése (Sági Attila: *Hangulatjelek használata a japán írásbeli kommunikációban*, 218–224). Kovács Máté tanulmányából megtudhatjuk, hogy híres franciaországi egyetemek honlapjának nyitó oldalán egyértelműen a képek dominálnak egy modern egyetemenként és a nemzetköziség közvetítése céljából, szemben nagy múltú magyar egyetemek honlapjával, ahol továbbra is az egyetem tradicionális mivolta, a szöveg, illetve a szöveg általi információ a hangsúlyos (Kovács Máté: 123).

A tanulmánykötet egy másik fontos problémaköre a nyelvi jel önkényességét tárgyalja. Ferdinand de Saussure szerint a nyelvi jel egy jelölt (fogalom) és egy jelölő (a fogalom hangsorának képzete az agyban) együttműködésépp jön létre, a kapcsolat a jelölt és a jelölő között önkényes, tehát nem motivált.

A *Nyelv és kép* tanulmányait olvasva azonban több szempontból is relativizálódik a nyelvi jel önkényességére vonatkozó feltevés. Egy hangsor képzete az agyban egyértelműen láthatatlan (Gecső Tamás: *A nem természetes jelek képisége*, 57–66), Saussure érve a nyelvi jel önkényességére vonatkozóan tehát logikusnak tűnik. A nyelv fejlődésének, illetve a neologizmusok kutatásának során azonban számos jel mutat arra, hogy a képiség erősen befolyásolja a nyelvet, tehát igenis kell lennie valamiféle vizuális síkon kialakuló kapcsolatnak a fogalom és az arra utaló hangsor között. A nyelvi jelek a nem természetes jelek csoportjába tartoznak. Gecső Tamás a képiség szempontjából elemzi az ikont, a szimbólumot és a nyelvi jelet, és tanulmánya során rámutat az ikon és a szimbólum szoros kapcsolatára a képiséggel (Gecső: 58–64). Lechner Ilona a *bűn* fogalom metaforikus értelmezéseiről ír, kutatásából kiderül, hogy a jelentés megalkotása kognitív folyamatokra, például alak-háttér viszony alapján, illetve testi tapasztalatainkra visszavezetve épül (Lechner Ilona: *A bűn fogalom metaforikus konceptualizálása a Biblia szövegében*, 141–147). Mind az alak-háttér viszonyra, mind a testi tapasztalatokra épülő jelentésalkotás során a képiség logikája nagy szerepet játszik, és ismét megkérdőjeleződik a nyelvi jel önkényessége, hiszen a jelentésalkotás egy logikus, vizualitással is összeköthető mechanizmus eredményeképpen jön létre.

Horváth Katalin szerint a nyelvben felbukkanó új jelentések nagy része szemantikailag motivált, hiszen az eredetileg egyjelentésű szavak fogalmi érintkezés vagy ok-okozati viszony (metonimikus jelentéskapcsolat) alapján, vagy a fogalmak hasonlósága (metaforikus jelentéskapcsolat) végett válnak polisizémmé, a polisizémia pedig a jelentésváltozás alapja. Horváth is azon a véleményen van, hogy a jelentésváltozás működési sémája erősen köthető a képiséghez, hiszen a monoszéma eredeti jelentéséhez képest a jelentés egy elvontabb, képi jelentés irányába mozdul el (Horváth Katalin: *Képiség a nyelv-*

ben, 87–94). A jelentésváltozás folyamatát Sólyom Réka is a fogalmak metonimikus és metaforikus kapcsolatával magyarázza, véleménye szerint a jelentésszervező folyamatok a képiség rendszere alapján működnek. Tanulmányában a neologizmusok kialakulását grafikusán ábrázolt modellek segítségével értelmezi (Sólyom Réka: *A grafikus ábrázolási lehetőség szerepe neologizmusok szemantikai felépítésének vizsgálatában*, 246–253). A jelentésalkotás képi mechanizmusait hangsúlyozza Pálinkás István is (Pálinkás István: *Fogalmi integráció és képek a metafora és az irónia feldolgozásában*, 199–207). A szerző szerint a jelentésalkotás fogalmi integráció és képi projekció eredményeképpen jön létre. Reprezentációs viszony áll fenn a mentális képek és a fogalmi ötvözés között. Ezt a viszonyt mutatja be a szerző a metafora és az irónia (mint a jelentésalkotás eszközei) elemzésén keresztül. A jelentésváltozást a frazémák kialakulásának vizsgálatával is megfigyelhetjük. Forgács Tamás tanulmányában (Forgács Tamás: *A frazeológiai egységek jelentésvizonyainak kérdéséhez*, 43–49) a frazémák kialakulásáról ír. Világossá válik, hogy a fogalmakhoz kapcsolódó képek szerepe a jelentésalkotásban itt is döntő fontosságú, a frazéma összetevő elemeinek képi háttéré közötti kapcsolat hozzájárul a frazéma kialakulásához, azonban legtöbbször egy idő után ez a képi háttér a frazéma szintjén elhalványul, tehát a jelentés demotiválódik.

Amennyiben a nyelvi jel önkényességének kérdését a természetes és nem természetes jelek viszonyrendszerének szempontjából vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy a természetes jel – természetéből adódóan – motiváltságot illetően sokkal erőteljesebb (Gálosi Adrienne: 53). A nem természetes jelek motiváltságát illetően Gálosi szerint a képek és nyelvi

jelek kapcsolatában egyrészt beszélhetünk szemiotikai transzparenciáról (tehát a nyelv képekhez köthető motiváltságáról és fordítva), másrészt a „verbális és nem verbális jelek más tudásformákhoz vannak kötve” (Gálosi: 55), és ezzel együtt térben és időben más-más módon történik a dekódolásuk. Ezen a ponton ismét eszünkbe juthat Mitchell képi fordulata és az a tény, hogy a szöveget olvasás vagy hallás közben, lineáris módon lehet dekódolni, míg a kép időben és térben más módokon „bomlik ki”. A vizualitás és a nyelv rendkívül szoros kapcsolatáról olvashatunk a jelnyelvről foglalkozó tanulmányokban (Ladányi Mária: *Képiség és névadó motívumok a magyar jelnyelvben*, 135–140, Nagy Péter: *Jelnyelv az orosznyelv-oktatásban*, 174–179). A jelnyelvek nyilvánvalóan sokkal transzparenssebbek, mint a hagyományos értelemben vett nyelvek. Éppen ezt a transzparenciát használja fel Nagy Péter saját orosz mint idegennyelv-óráin. Nagy Péter az idegennyelvtanításban elengedhetetlennek tartja az adott kultúra egyes elemeinek a közvetítését. Szerinte a jelnyelv transzparenciájának köszönhetően az anyanyelv és a tanult idegen nyelv közötti kulturális és egyéb különbségek jól bemutatathatók úgy, hogy bevonjuk a jelnyelv egyes elemeinek magyarázatát a hagyományos idegennyelv-oktatásba (Nagy Péter: 178–179).

A *Nyelv és kép* című kötet tanulmányai hozzájárulnak az internet okozta villámgyors változások értelmezéséhez. Az internet elterjedésével egészen más megvilágításba kerül a szöveg és a kép szerepe, illetve ezek kódolási és dekódolási folyamatai, megváltoznak többek között az észlelési struktúrák, a kommunikáció, a nyelv.

Nagy Colette